

Knézy Judit

ethnográfus (Baja, 1940. november 3.)

Értelmiségi családban születtem. Az általános iskolát szülővárosomban, középiskoláimat Budapesten végeztem. Pályaválasztásomban segítettek zenei és irodalmi tanulmányaim, melyek a népzene, a népköltészet, a paraszti életmód kutatása iránti érdeklődésemet keltették fel. Befolyásoltak családi hagyományok is: a gödöllői művésztelep tagjai voltak édesapám rokonai közül többen is. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyartanári és néprajz szakon szereztem diplomát 1964-ben. 1964. augusztus 1-jétől a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum muzeológusa, majd főmunkatársa voltam 1980. december 14-ig. Ezután 1980. december 15-től 2005. január 31-ig a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban dol-

goztam. Főosztályvezetőként mentem nyugdíjba.

1974-ben „summa cum laude” minősítéssel nyertem el a bölcsészdoktori címet *Csököly község gazdálkodása és táplálkozása (18–20. század)* című munkámmal, mely könyv alakban is megjelent. 1992-ben védtem meg a történettudományok (néprajz) kandidátusa címet *Hagyományok és változások Somogy megye mezőgazdasági népességének táplálkozásában (1696–1960)* témájú munkámmal.

Főbb kutatási területeim: a/ Somogy megye paraszti lakosságának életmódja a 18–20. században (település, gazdálkodás, népi építkezés, lakáskultúra, viselet, táplálkozás); b/ táji csoportok, paraszti gazdasági körzetek alakulása és mentalitásváltozások a 18–20. században; c/ horvát és német csoportok néprajzi sajátosságai Somogyban; d/ tárgyi népművészet (viselet, pásztorfaragás, szövés, fazekasság stb.); e/ A köznemesség 18–19. századi építkezése, lakáskultúrája, táplálkozása a Dél-Dunántúlon és a Káli-medencében; f/ uradalmi alkalmazottak csoportjai, életmódja a 18–19. században Somogyban; g/ a falusi életmód változásai 1945–2000; h/ a fotó mint műtárgy.

Somogy megyében 1964–80 között a Rippl-Rónai Múzeum néprajzi tárgygyűjteményét kezdettől gyarapítottam elsősorban az anyagi kultúra, de a szokások, hiedelmek tárgyaival is, gyarapítottam a fotótárat. Bekapcsolódtam az országos gyűjtőtémákba néprajzi atlasz gyűjtésével (1964–66 Kutas, Kálmánca) és hét község népi építészetének feldolgozásával Külső-Somogyból (1970–71).

Számos néprajzi kiállítást rendeztem 1971-től kezdve. A legfontosabbak: a *Somogyi hímzések* című időszaki bemutató (Kaposváron, Budapesten és Szekszárdon); 1972-ben a megnyíló Marcali Múzeum állandó néprajzi kiállításának rendezője voltam; 1975-ben a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum új állandó néprajzi kiállítása készült el közreműködésemmel, és a Csurgói Helytörténeti Gyűjtemény népművészeti bemutatója is. Somogyi népművészeti kiállításokat Szófiába (1976) és Varsóba is (1977) is kivihettem.

1972-ben L. Szabó Tündével kezdtük el Szennára tervezni a leendő szabad-
téri néprajzi gyűjteményt a Zselic és Belső-Somogy faépítkezésének fennma-
radt emlékeiből, felhasználva az addigi zselici és belső-somogyi népi építészeti
gyűjtések és a levéltári gyűjtéseim eredményeit. 1974-től 1980-ig részt vettem
az összes áttelepítendő épület kiválasztásában, áttelepítésében. 1978–82 kö-
zött négy lakóházat és néhány gazdasági épületet rendeztem be. Több tanul-
mányom jelent meg e munkák eredményeképpen. A zamárdi (1977), szen-
nai (1978) és buzsáki (1979) tájházak berendezése is közreműködéssel
történt.

A múzeum néprajzi adattárának gyarapítása érdekében kezdettől bekap-
csolódtam a honismereti szakkörök, valamint az Országos Önkéntes Nyelvjárá-
si és Néprajzi Gyűjtőmozgalom munkájába saját kérdőívekkel, külön pályáza-
tokkal is. Honismereti munkámat „kiváló társadalmi munkás” éremmel díjazták
Kaposváron.

A Mezőgazdasági Múzeumba kerülve folytattam somogyi témáim feldolgo-
zását. Kiterjesztettem vizsgálataimat a Dél- és részben a Közép-Dunántúl más
területeire is. Az uradalmi gazdálkodás, építkezés, uradalmi alkalmazottak
egy-egy csoportjainak kutatását ekkor kezdtem el. Ekkortól a néprajzi táji, gaz-
dasági csoportok körülhatárolásában fontos szerepet szántam a mentalitás-
kutatásoknak. A ma-kutatás kérdéseivel, az 1945–2000 közötti falusi életmód-
változásokkal a 2000-es évektől OTKA-támogatással kezdtem el behatóbban
foglalkozni. A *Somogy népművészete* kötetben (2001) megjelent cikkeimben
sikerült népművészeti témákból való újabb kutatásaimat is közzétenni.

A Mezőgazdasági Múzeumban több kiállítás készítésében segédkeztem
kezdettől. Önállóan rendeztem az intézmény 90. és a 100. éves évfordulóinak
jubileumi bemutatóit Budapesten (1986, 1996), *A majorok és népe a Dunántú-
lon* című állandó kiállítást Keszthelyen (2001) és *A sajtgyártás és sajtfogasz-
tás története* időszakos bemutatót Budapesten (2002).

Tudományos előadásokat tartottam agrár-, néprajz- és társadalomtörténeti,
magyar gasztronómiai témákból nemzetközi konferenciákon itthon és kül-
földön, melyeket az Ethnographica Pannonica, a CIMA (azaz Agrármúzeumok
Nemzetközi Szövetsége) és az ICREFH (azaz az Európai Táplálkozástörténet
Kutatásának Nemzetközi Szövetsége) rendezett. A hazai szervezetek közül a
Néprajzi Társaság, az MTA PAB (Pécsi Akadémiai Bizottsága), az MTA VEAB
(Veszprémi Akadémiai Bizottsága) Kézműipari Egyesülete, a Hajnal István Kör
konferenciáin különböző témájú előadásokkal szerepeltem.

Szakmai tevékenységemet miniszteri dicséretekkel méltatták 1971-ben,
1996-ban és 1999-ben. A Magyar Néprajzi Társaság 1977-ben Jankó János-díj-
jal jutalmazott.

Küszy Jendit

Szilárdi Béla

festő-, fotóművész, grafikus (Budapest, 1940. november 12.)

Lehettem vagy negyvenéves, amikor Udo Jürgens világgá kürtölte: *Mit 66 Jahren, da fängt das Leben an*. Természetesen már akkor tudtam, hogy badarság az, amit a slágerénekes szajkóz. Nem hatvanhat éves korában kezd el az ember élni. Tehát, akkor mikor is? Amikor megszületik? Amikor léte valósággá válik? Akkor viszont mi az, hogy én harmincévesen új hazában új életet kezdtem? Érvényes vagy nem? Fölülírja az előző harmincat? Egybeszámolható velem? Mi több, egy évtizede már ismét itt vagyok. A régi honban.

Nem tudom, nem is akarom eldönteni, melyiket valljam magaménak, mert mindkettőt vállalom, és mindkettő magáénak mondhat engem. Zenei múltam mindenképpen Magyarországhoz köt (máig kapom a péterfilléreket a rádiótól, azaz: az Artisjustól egykori számaim után), képzőművészeti újjászületésem viszont a Német Szövetségi Köztársaságban történt. Talán a fotográfia köthetné össze a két világot: itthon is fotóztam, kiállítottam, ott is folytattam egy ideig, jeles orgánumban publikáltam.

A képzőművészet azonban elbűvölt, kisajátított, maga alá gyűrt. Németország a hatvanas évek óta átvette a vezető szerepet a modern festészetben, plasztikában. A legélénkebb, legkorszerűbb közegben mozoghattam. Munkásságom, kiállításaim ennek mércéjével méretett meg, ott nyerte

el dimenzióit. (Legutóbb az augsburgi Városi Múzeumban.) Beuys hatása ott közvetlen volt, nem kellett áttételekből kibogoznom fölszabadító szellemiségét. Itthon az időtájjban csak kevesen figyeltek rá. Egy sorozattal adóztam emlékének. Olyanok figyeltek jelentkezéseimre, akik – úgyszólván – az egész nemzetközi képzőművészeti életre rálátással

bírtak (Lothar Romain, Laszlo Glozer). 1985-ben a Bajor Képzőművészeti Szövetség (Bundesverband Bildender Künstler) felvett tagjai sorába, majd két évvel később a MAOE is.

Váratlan ötlettel 1993-ban házat vásároltunk feleségemmel a Vas megyei Gutaházán. Eleinte gyakorta visszatértünk müncheni lakásunkba, ám az egyre komfortosabb Gutaháza (műterem) mind otthonosabbnak tetszett. Kiváltképpen azután, hogy a megye legjelentősebb kiállítási fórumai (a szombathelyi képtár, a sárvári Galéria Arcis) fogadták bemutatkozásaimat. Szóval: a vérkeringés. Ösztönző volt, nem maradt visszhang nélkül. Mivel közel a határ, viszonylag szoros kapcsolatot lehetett/lehet tartani osztrák, szlovén kollégákkal; a folyamatosság pedig munkára, továbbgondolásra kötelez.

Az itteni miliő, a művész barátok (közvetlen környezetemben nemcsak festők, iparművészek, de zeneszerző, zenész, író, filmes is föl-fölbukkan, netán közös akciókban működünk együtt) kínálta szellemiség kalandokra

csábít újabb és újabb területekre: írtam drámát (be is mutatták), csináltam „Nietzsche”-filmforgatókönyvet (producer megvette), készül önéletírásom (nyomtatását kiadó gondozza). A kiállítások pedig szinte folytonosak – már a fővárosban is (Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóháza, Synergon Kortárs Galéria, Tölgyfa Galéria, B55 Kortárs Galéria, Galéria IX).

Mind jobban izgat, érdekel a nemzetudat, az identifikáció kérdése; kivált abból a szemszögből, miként lehet egymásra találni az együttélésre szánt népeknek, hogyan lehet kikerülni a sovinizmus és egyéb téveszmék csapdái. Megismertem, megéltem két nációt, azt hiszem, pontosabban érzékelem a neuralgikus pon-

tokat és talán a csapdák átlépésének lehetőségeit is.

Vajon utópia-e, hogy egyszer olyan társadalmakban élhetünk, amelyek jól megvannak ellenségkép nélkül?

Keresem a választ: hogyan.

Vajon a globalizáció ebből a szempontból átok vagy szerencse?

Nyugtalanító kérdések egy ilyesféle nyugtalan alkatnak, mint jómagam.

Valószínűleg föl kell tennem magamnak is a kérdést, hogy hetvenesztendősen érdemes-e efféléken töprengnem, de mert töprengök, hát a válasz alighanem csak igen lehet.

Ezek az én hetvenkedéseim...

Szilárdibéla

Abádi Nagy Zoltán

irodalomtörténész (Abádszalók, 1940. november 16.)

Legyen pályaszendvics: pályám egyneműbb „szelletei” (a háttérrel adó indulás és a pályafilozófia) közé rétegzett tényalátával.

I. Alapszelet: az indulás determinációi

A név megkülönböztetéséhez önként adta magát a kezdő „filosz”-nak az 1960-as évek második felében az „Abádi”, hiszen Abádon születtem (1940). Ma már tudom, hogy ennél sokkal többet köszönhetek Abádszalóknak. Nem akárhik ősi földje (az Aba nemzetség és a besenyő Tonuzoba), nem akárhik egykori birtoka (pl. Orczy Lőrinc). Az első Magyarországon nyomtatott magyar nyelvű könyv nyomdászának (a protestáns prédikátor Abádi Benedeknek) az *Árpád pajzsra emeltetése* hírneves festőjének (Kovács Mihály-nak), egy tragikus sorsú nyugatos költőnek (Havas Gyulának) és a *Hajtűkanyar* írójának (Ember Máriának) szülőfaluja (ma már város). Főleg pedig kemény küzdőszellemű nép, mely konok azonosságtudattal nézett kifelé a világra a Közép-Tisza bal partjáról, a vele határos Nagykunság mögül. Szerette a világot, de mindig volt hova visszazárnia magát előle. Értelmes, megtartó közösség, mely, ha tehette, a legnehezebb időkben is aktívan óvta értelmiségét.

Nagy tisztelettel őrizte apai nagyapám, a „rektor úr” (Nagy László) emlékét is, aki huszonhárom évig igazgató kántortanítója volt, nemzedékek sorából „faragott embert”, ahogy akkor mondták (és aki egyszer, eszeveszett fájdalmában, vadászpuskával lövöldözött az Istenre az égben, amikor sorozatban veszítette el felnőtt és újszülött gyermekeit); meg hivatalosan elesettnek nyilvánított főmolnár anyai nagyapám (Polyák Bálint) emlékét, aki a nagy háború utáni sokéves orosz hadifogságból szabadulva, fogolyként keservesen keresett pénzen, több földijét is kiváltotta és hazahozta.

Közvetlenül előttem példát adó, derékba tört sorsú nemzedék járt (szüleimé), melyet „telibe kapott” a „haladás”-nak hazudott kelet-európai hátraarc, és amely nemzedék kifelé ment az életből, mire oszlani kezdett a politikai sötétség. A pedagógusdinasztiából kiütő, agrárvégzettségű apám (Nagy Zoltán) vállalta az állástalanságot jelentő „rendszer ellensége” bélyeget, mert nem akarta, hogy ideológiai gerinctelenség vessen árnyékot utódaira. (Piros virágot nem viszünk a sírjára. Megtiltotta.) Hatalmas olvasottságú anyám (Polyák Irén) a legreménytelenebb években is Dickenst, Mark Twaint, Mikszáthot szerzett valahonnan a karácsonyfa alá. Kapálás, aratás közben Gárdonyi-regényeket mesélt nekünk.

Az első kisgyerekkori emlékek nagytörténelmiek: kötelezően ebédeltetett németek, majd a gangon nyüzsgő oroszok, meg a kert földjébe ásott bunker nyirkos falán lógó ökölnyi békák és a halálra rémült kistestvér (Gabriella) üvöltő sírása emiatt. A nagygyerekkori meghatározó élmény: földtúró, sárdagasztó, zsíros kenyéren tengődve végzett, megfeszített fizikai munka, kilátástalanság, fenyegetettség és teljes legázoltság; ehhez a paranoid politika öntömjénező, falut szétvető megafonos harsogása (a Rákosi-korszak). Mégis, szívós kapaszkodás a normálisabb, a nemesebb felé: a családi asztal körüli, lelkiileg-szellemileg magasfeszültségű, nagy beszélgetések; zenetanulás (hegedű); nagy olvasások – sokszor hangosan is, folytatásokban, apámnak a szekér tetején, a határba kifelé és onnan hazafelé hat-hat kilométert zötyögve a két lóval (melyeket hajtani kellett, de etetni őket nem volt miből).

Többnyire kiváló tanítók és tanárok (amilyen Hunya Mária és Nagy Zoltán voltak – utóbbi apám unokatestvére), de az akkori igazgató politikai kénye-kedve úgy diktálta, hogy „a rendszer ellenségé”-nek fia ne tanuljon tovább (kis híján villanyszerelő lettem). A gimnáziumba jutást annak köszönhettem, hogy osztályfőnököm (Sági Mihály), aki ideológiai hovatartozása révén ezt megengedhette magának, keményen kiállt továbbtanulásom mellett.

1954–58-ig tehát a nagy múltú kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium – hányan tudják, hogy 1717-ben [!] alapították? –, hagyományaihoz méltó tanári karral; latinos humán osztályban; az ott megélt '56-os forradalommal és szabadságharccal meg forradalmi diákszervezettel; rendkívüli politikai bátorságú, kedves fiatal tanárunkkal, akit '56 miatt örökre eltiltottak a pályától (Katsányi Sándor) és diákgenerációk feledhetetlen kollégiumigazgatójával, aki – amerikai hadifogoly volt a második háborúban – a *Tanuljunk gyorsan, könnyen angolult* a kezembe adta (Porcsalmi Lajos).

Ezt követően kétéves egészségügyi kényszerleszállás, amikor is egy szolnoki kórházi főorvos megfeszített munkája húzta ki a bajból (1958–60) – egy

idő után együtt tanultuk az angolt a főorvosi szobában, a nyelvtanári pálya felé is ő fordított (dr. Simon Emil).

Majd a Kossuth Lajos Tudományegyetem (1960–65), és attól kezdve annak kiváló tanárai (Barta János, Bán Imre, Kovács Kálmán a magyar, Egri Péter, Korponay Béla, Kretzoi Sarolta az angol szakon) határozták meg a továbbiakat, de főleg Országgh László professzor – nemzetközi hírű tudós, nagy tanáregyenység, emberségben és erkölcsi tartásban óriás (egyenes gerinccel állta a programatikusan angol- és Amerika-ellenes kommunista ideológia gáncsvetéseit) –, aki élete végéig tanárom és mentorom maradt. Országghnál egyszakosított, angol szakos középiskolai tanárként végeztem.

II. Ténysaláta

Tudományos ösztöndíjak: 1967–68: British Council kutatóösztöndíj a Leedsi Egyetemen; 1972–73: az American Council of Learned Societies kutatóösztöndíja az észak-karolinai Duke Egyetemen. *Tudományos teljesítmény:* egyetemi doktorátus, kandidátusi, majd nagydoktori fokozat (1969, 1979, 1993). *Díszdoktorátus:* Babeş-Bolyai Egyetem, Kolozsvár (2005). *Jelenlegi beosztás és munkahely:* egyetemi tanár (1993-tól), Debreceni Egyetem, észak-amerikai tanszék és félállásban (2006 óta) az egri Eszterházy Károly Főiskolán. *Oktatási terület:* anglisztika-amerikanisztika. *Tanárképzés:* a KLTE Gyakorló Gimnáziumának tanára, vezetőtanára (1965–70), majd sokáig angol szakfelügyelője *Kutatási területek:* a XVIII. századi brit szatíra (főleg Jonathan Swift), a második világháború utáni amerikai regény, a fekete humor, az entropikus irodalom, a posztmodernizmus, a minimalista próza, komikum-, humor-, szatíra-, iróniaelméletek, regénypoétika, narratológia, a narratíva kulturalizációja. *Publikációk:* kilenc könyv, számos tanulmány, esszé, cikk; vezető amerikai írókkal mélyinterjúkat készítettem és jelentettem meg itthon és Amerikában. *Vendégtanárságok:* 1987–90-ig amerikai egyetemek angol tanszékeinek Fulbright-vendégprofesszora voltam: University of Minnesota (Minneapolis), University of Oklahoma (Norman), University of California (Irvine); 1998–2000-ig a Texas Christian University „distinguished visiting professor”-a (Fort Worth, Texas); ezeken kívül számos amerikai egyetem meghívott vendégelőadója. Kurzusokat tartottam a finn Joensuu Egyetemen és az ausztriai Salzburgi Szemináriumban.

Egyéb szakmai-közéleti tevékenység, felsorolásszerűen: a Magyar Anglisztikai Társaság (HUSSE) elnöke (1995–99); a Magyar Amerikanisztikai Társaság (HAAS) társelnöke (1994–98); különféle szakmai kuratóriumoknak és bizottságoknak egykori és/vagy jelenlegi tagja (MAB, MTA, OM, OTKA); a Maastricht Center for Transatlantic Studies alapítóinak egyike, igazgatótanácsának 12 éven át tagja (1995–2007); a Magyar–amerikai Fulbright-bizottságnak több éven át tagja, két ízben elnöke; a washingtoni Friends of Hungarian Higher Education Foundation elnöke. Több hazai és nemzetközi (pl. EAAS, ESSE) konferencia főszervezője vagy társszervezője, számtalan plenáris előadással, illetve szekcióelnökséggel. Továbbá: 17 éven át a Hungarian Journal of English and American Studies című folyóirat főszerkesztője; az *Orbis Litterarum* című könyvsorozat alapítója, 12 évig sorozatszerkesztője; a Filológiai Közlöny és a Modern Nyelvtanítás szerkesztőbizottságának tagja; több folyóirat vendégszerkesztője, lektora; a Debreceni Szemle kuratóriumának tagja. 2006-tól

2009-ig a Debreceni Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskoláját vezettem, 1998–2009-ig az angol–amerikai programot, 1993 óta felelek az észak-amerikai doktori alprogramért. Amerikai regényeket, drámát, elbeszéléseket, irodalomtudományi írásokat fordítottam magyarra (az Európa Kiadónak, a Nagyvilágnak és a Csokonai Színháznak).

Vezetői beosztások: voltam a Kossuth Lajos Tudományegyetem angol tanszékének vezetője, észak-amerikai tanszékének alapító tanszékvezetője, Angol–Amerikai Intézetének alapító igazgatója, a Kossuth Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja, 1993–95-ig az egyetem rektora, 2001–2005-ig az integrált Debreceni Egyetem nemzetközi rektorhelyettese és a Tudományegyetemi Karok Központja (TEK) alapító elnöke.

Néhány a megtisztelő kitüntetések közül: A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, Szent-Györgyi Albert-díj, Országgh László-díj, Pro Scientia Érem, A Debreceni Egyetemért (DE), Pro Universitate (KLTE). Kiadói nívódíjak: Tankönyvkiadó, Európa Könyvkiadó, Akadémiai Kiadó. A Who's Who in the World, a Hübner's Who's Who Magyarországon, a Biográf Ki Kicsoda és más életrajzi lexikonok vettek fel köteteikbe.

III. Pályafilozófiai „szendvics”-fedél

Közélet, vezetői tisztségek

Akik együtt dolgoztak velem, így kommunikációs habitusomat, együttműködési irányultságomat megismerték, tapasztalhatták, hogy a demokratikus nyitottság híve vagyok. Soha nem szíveltem a kézi vezérést, a karcsavarást vagy a háttámadó ravasz húzásokat. Agyat bomlasztanak, viszonyokat zilálnak, holott embernek és közösségnek stabilizáló erőre van szüksége. És ez az erő, pályám kontextusában, a kollegialitás szellemében való összetartó munkálkodás lehet, a másik ember gondolkodásának figyelembevétele, elveinek (korántsem elvtelen) tisztelete. Csak így tehetünk valamit – mi, a megfigyelt, „nemkívánatos elemek”, a nyugati nyelvekkel és kultúrákkal szembeni ellenséges időkben –, igazi értékeket közvetítő felkészültséggel és emberi-tanári mintával, a politikailag manipulálhatatlan, tiszta fejű ember és tiszta érzelmű tanár formálásáért. 1989 után, felsőoktatás-menedzserként is, a szakadatlan változás világában (amikor egyszerre igyekeztünk változtatni és megőrizni, illetve újra feltámasztani; egyszerre mentünk előre és tértünk valamihez vissza), értő és értelmes emberek összetartása kellett ahhoz, hogy a szükségszerű, ám kaotikus megújulásban is megtaláljuk azt, ami mi vagyunk. Hiszen minden időben önmagunkat keressük (egyéenként is, intézményként is), minden időben önmagunkhoz kell eltalálnunk, más-más utakon, más-más értelemben. Már ha egyáltalán csakugyan *valaki az*, akit magunknak hiszünk, illetve valami *érdemes az*, ami szemünk előtt lebeg, vagyis egészséges értékszemlélet vezérel bennünket: a rátermettségnak, felkészültségnek és reformkedvnek belső irányzéka van – mely szuverén és autentikus. Alapvetően hozzátartozott ehhez, még inkább hozzátartozik ma: a faji, nemi, vallási, politikai türelem. Babits figyelmeztetése örök érvényű: „nem szabad összetéveszteni (...) a szellemi kalandot a politikai kalanddal”; a szellemi küzdelmekben „méltyobb kaland és érdemesebb merészség – mondja – kiemelni fejünket a lövészárokból”, s „szabadon nézni szét a messzeségbe (...) pártok, árkok és vajatok nem a szellem frontjára valók”.

Tudományban és tanárként

Arra törekedtem, hogy egyenrangú partnernek tekintett tanítványaim megismerjék az örömet, melyet a szellemi összetartozás, a tudományokban való elmélyülés jelent, egyszersmind felismerjék a humánium egyetemes parancsait, melyek felé a tudományokban való elmélyülésnek vezetnie kell. Utóbbit úgy is mondhatom: a tudományos ismeretek megszerzésének legfontosabb és legszebb feladata mellett gondoskodnunk kell agyunkban a szűkebb diszciplínák zárt tereinek szellőzéséről. (Diákjaimból is az ember marad meg bennem elsődlegesen, nem a tanulmányi teljesítmény.) Színvonalat diktáló, mégis emberséges, igazságos tanár szerettem volna lenni. Nem elhatározásból, hanem természetes módon, mert – belső érzékelésem szerint – emberként is azonos vagyok azzal, aki a tanár bennem. Ha egykori és jelenlegi tanítványaim nem így találták, akkor szinte minden, amit itt most előadtam, a hiábavalóság krónikája volt.

Négy hívem azért, úgy érzem, akkor is, minden körülmények között maradna: arany szívű, erős ember lányom (Bíróné Nagy Katalin) és családja (Csaba, Soma, Dorka). És álljon itt néhány név az életben kiemelkedő teljesítményt nyújtó egykori gimnáziumi és egyetemi kedves tanítványaim közül, korosztálytól és az általuk művelt (az enyémhez közel vagy attól távol eső) területtől függetlenül, ábécérendben: Andor József, Bárány Attila, Bényei Tamás, Bollók Csaba, Csató Péter, Deák László, Farkas Ákos, Földényi F. László, Glant Tibor, Hollóssy Béla, Kobzos Kiss Tamás, Kurdi Mária, Magyarics Tamás, Pásztor Péter, Pelyvás Péter, Pinczés István, Rácz D. István, Séllei Nóra, Végső Roland, Vizsy László.

Attila Nagy

Sütő Éva

formatervező iparművész (Budapest, 1940. november 20.)

Nem vagyok kiállítóművész. A feladat érdekel. Önálló alkotóművészi pályám rendhagyó, csak töredék.

Munkáim a feladatok között lopott idők termései.

Az anyagok, a színek, a hagyomány vonzásában születtek.

Sütő Éva

Szersén Gyula

színművész (Budapest, 1940. november 22.)

„Oly korban éltem én e földön,
mikor besúgni érdem volt, s a gyilkos,
az áruló, a rabló volt a hős, –
s ki néma volt netán s csak lelkesedni rest,
már azt is gyűlölték, akár a pestisest.”

(Radnóti Miklós: *Töredék*)

Már dúlt a második világháború, mikor megszülettem. Édesapám (kerékpár- és varrógépműszerész) a háború előtt egy katonai járműszervizben dolgozott, így azon-

nal behívták a hadsereg kerékpáros felderítő-zászlóaljához műszaki szolgálatra. 1946 őszéig (ekkor engedték el Ausztriában egy amerikai hadifogolytáborból) igen ritkán láttuk egymást.

Édesanyám tíz-egynéhány gyermekes családból származott, itthon intézetben, majd külföldön (Belgiumban), nevelőknél tanult, s mint varrónő dolgozott a háború végéig. 1945 januárjában, a bunkerben szülte húgomat, két év múlva, harminchárom évesen, hosszú, súlyos betegség után elhunyt. Én hatéves voltam, húgom kétéves. Apámat többször atrocitálták, „persona non grata”-ként kezelték volt állása, valamint amerikai fogsága miatt. Végül nagyapám magáncégénél dolgozott, gyári kazánokat és vaskéményeket szereltek. Rákosszentmihályon, egy kétszobás, nullkomfortos kertes házban, iszonyú nehéz körülmények között, szolgálólányok gondoskodtak rólunk 1950-ig, apám második házasságáig.

Apácák neveltek az óvodában, egyházi iskolában kezdtem az elemi. Voltam kiscserkész, ministráltam, apám a kórusban énekelt. Első tíz évem e vallásos környezetben meghatározó lett pályámon is. Érett fejjel visszagondolva: a szertartások, szentmisék vizuálisan, színházi élményként is megjelennek képzeletemben. A nyomorú és szürke hétköznapok után az ünnepnapi templomi jelenlét mindig katartikus érzést váltott ki. A díszes oltár, a gyertyák, csillárok fényei, a miseruhák, egyházi rekvizitumok, az orgonazene, a kórus, a szószék retorikája, a bibliai történetek, az együtt éneklés és a templomi csönd és fegyelem még most is nosztalgikus vágyat, cselekvési szándékot indukál bennem.

1948-ban az egyházi iskolákat államosították. Megszűnt a cserkészlet is. A szellemi táplálékot a plébánia könyvtárából merítettem a továbbiakban.

„Ha féltem is, a helyemet megálltam –
születtem, elvegyültem és kiváltam.
Meg is fizettem, kinek ahogy mérte,
ki ingyen adott, azt szerettem érte.”

(József Attila: *Kész a lettár*)

A Corvin Gimnáziumban voltam középiskolás. A színjátszókörben, szavalóversenyeken, ünnepélyeken, bálokon már intenzív kultúrmunkát végeztem.

1956. október 23-án egy diáktársammal a téren voltunk a szobor ledöntésekor. Fejünkön a gimnázium címeres egyensapkája. Lefényképeztek bennünket, de ezt csak 1957. március 14-én tudtuk meg. A gimnáziumi ünnepségen ott ültek az elhárítás emberei. Én mondtam az ünnepi verset.

„Köztünk van a legnagyobb ellenség,
A cudar, az áruló testvérek,
Könnyű elbánni külső elleninkkel,
Ha kivesznek e belső bitangok,
Félre most lant, futok a toronyba,
Megkondítom azt a vészharangot!”
(Petőfi Sándor: *A nemzethez!*)

Hatásosnak bizonyult, mert délután gondolkodás nélkül elhurcoltak lakásunkról másfél és tizenkét éves húgaim mellől. Ötünket az osztályból a kapitányságon izgatással és a MŰKI (márciusban újra kezdjük) mozgalom szervezésével vádoltak. Végül is a tanári kar áldozatos és karakán kiállása tette lehetővé (amiért a mai napig hálásak vagyunk), hogy érettségizhettünk. Ám az úgynevezett „káderlap” ekkor még élt. Három évig nem vettek fel a főiskolára. Ezalatt megjártam a „Hadak útját”. Voltam gyógyszergyári segédmunkás éjszakai műszakban, délután a Metró Clubban Jancsó Adrienn balladakurzusán, este Rózsahegyi Kálmán színiiskolájában tanultam, később a Déryné Színházban díszletmunkás, majd fellépti díjas színész, aztán mindenek a Közlekedési Múzeumban, végül 1960-ban segédszínész a Vígszínházban. Az amnesztia után, 1961-ben felvételt nyertem a főiskolára. Sikeres vizsgaelőadásaim eredményeként szerződöttem a Nemzeti Színház 1965-ben.

Innen már pályám állomásai nyomon követhetőek, értékelése nem az én feladatom. Húséges típus lévén mintegy negyven évet szolgáltam színházamban. Hármastörvényem kísért és kísér a mai napig: pontosság, kondicionáltság, naprakészség. Ilyen volt számomra az elmúlt század, „megrakodva búval és örömmel”. Mégis soraimat József Attila szavaival zárom:

„Igazán
csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz,
Magaddal is csak itt bírhatasz,
Oh lélek! Ez a hazám.”

Móricz Zsigmond: *Rokonok*
Váradi Hédivel

Szabadi Judit

művészettörténész (Pápa, 1940. november 24.)

Nem voltam még öt éves, amikor Budapest ostromát közvetlenül megéltém. A Fő utcában, egy Bauhaus stílusú modern ház pincéjében zsúfolódtunk össze, amikor egy hatalmas robbanás rázta meg a falakat, kőporfelhőbe borítva valamennyiünket. Mint megtudtam, a németek egy lőszerezellel megrakott vagonot toltak a Duna-partra, melyet bombatalálat ért. A szemben álló házat a földdel tette egyenlővé a robbanás, mindenki oda veszett. Itt lelte halálát Gulácsy Irén író is. A mi első emeleti lakásunk romhalmazzá vált, később a törmelékek alól a szüleim kiástak, amit tudtak; ezzel rendezték be későbbi otthonunkat egy öreg, körfolyosós házban. De emlékeztem arra is, hogy az utolsó „élelmiszerkészletünket”, az egy zsák krumplit elvitték az oroszok, és egyébként is folytonos rettegésben éltünk miattuk, mert a férfiakat mindenki robotra összefogdosták, innen szökött meg több ízben is édesapám. Egy dolog azonban nagyon tetszett: más ennivaló híján földimogyoróval etetett bennünket, gyerekeket édesanyám, ami nagyon ízlett nekem ebéd és vacsora helyett is.

A diktatúra szegénységben és félelemben töltött évei után felemelő élményként égett belém az 1956-os forradalom: láttam a Körtéren az összetört kirakatokban a bankókkal teli ládákat az elesettek hozzátartozóinak való adakozás tanúiként, és láttam a Műegyetem kertjében a felkelők frissen hantolt sírjait. Könny és gyász, de a szabadság fuvallata mámorító érzés volt.

1959-ben érettségiztem, és 1964-ben diplomáztam magyar nyelv és irodalomból és művészettörténetből az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Pályám a Corvina Kiadóban indult, ahol képzőművészeti könyvek szerkesztőjeként kezdtem dolgozni. A kiadóban igazi szellemi műhelybe jutottam, melynek megvolt az a politikai pikantériája is, hogy mintegy lera-katává vált a Rákosi börtöneit megjárt olyan kiváló embereknek mint Justus Pál, Balabán Péter, Pődör László, Tarisznyás Györgyi. A Corvina nobilis és nyitott intézmény volt, ez utóbbit az is szavatolta, hogy az úgynevezett tiltott művészeket illusztrátorként alkalmazta. Bejárt a házba Csernus Tibor, Lakner László, Gyémánt László és az 1956-os szereplése miatt a Képzőművészeti Főiskoláról eltávolított Koffán Károly is. Hosszú diskurzusokat folytattunk a művészetről, és megnyíltak előttem a műtermek is, melyek a születőben lévő festményekkel és az ott lapozgatott nyugati monográfiákkal és folyóiratokkal olyan fontos szerepet játszottak a felkészülésemben, hogy szívesen neveztem ezeket az éveket „az én egyetememnek”. A műtermekben ugyanis betekinthesem az alkotás folyamatába, sőt véleményre is kész-

tetve lettem, és ettől kezdve természetemmé vált, hogy személyes kapcsolatba kerüljek a művekkel. A kortárs művészettel való találkozásom részbeni hozadéka volt az 1969-ben, 1970-ben, 1972-ben általam koncipiált *Képzőművészeti Almanach*, melyet avantgárd szellemisége és „kozopolita” jellege miatt botrányok közepette betiltottak.

A Corvina igényes szellemi és magas etikájú emberi légköre kedvezett az alkotómunkának: 1966-ban megrendeztem Gulácsy Lajos emlékkiállítását, kitaró kutatással összegyűjtve a művész halála óta (1932) szétszóródott és a háborúban megítézt, valamint a hamisítványoktól összekuszált festményeit, és 1969-ben megjelent első könyvem ugyancsak Gulácsy Lajosról. Gulácsy eredeti festői személyisége és sokrétű életműve igazi nekem való téma volt; ebből következett, hogy az évtizedek folyamán több ízben is visszatértem hozzá, többek között a szépirodalmi írásait kötetbe gyűjtve (*Virágünnep vége*, 1989) egészen a 2007-ben publikált monografikus igényű könyvemig.

Ugyancsak a corvinás időkben veselkedtem neki egy nagy lélegzetű munkának, mely a magyar századforduló művészetével, a szecesszióval foglalkozott. A hazai művészettörténet felderítetlen területe volt ez, így az alap kutatások is rám hárultak. A könyv szintetizáló jellegű korszak-monográfia lett, kitekintéssel az európai rokon jelenségekre. Német és angol nyelven is megjelent.

Az évek folyamán igazgatók jöttek és mentek, és az 1980-as évek közepére a kiadó elérte szellemi mélyrepülését, melynek során a korábban egyik fő profilt jelentő képzőművészeti könyvkiadás már csak megtűrt státusban, a perifériára szorítva kornyado-

zott. Itt már több keresnivalóm nem volt, útjaink elváltak. 1986-tól 1990-ig Soros-ösztöndíjasként hidaltam át négy, alkotói szempontból termékeny évet, de tudtam, hogy soha többé nem megyek vissza a Corvinába.

Pályám második nagy szakasza, csaknem napra annyi, mint az első, a Képzőművészeti Főiskolához fűződik, ahol 1985-től tanítottam. 1993-tól a főiskola művészettörténeti tanszékének tanszékvezetőjeként folytattam oktatói munkámat. 1996-tól habilitált kinevezett egyetemi tanárként és tanszékvezetőként dolgoztam ugyanott, illetve az időközben egyetemmé akkreditált oktatási intézményben. Nagyszerű kihívás volt az oktatói munka, mely szinte észrevétlenül a szakmai érdeklődésemet is más irányba fordította. Egyre nagyobb hangsúlyt kapott munkásságomban a XIX. század európai művészete: egyrészt az 1890-es évek művészi-szellemi áramlata, a szimbolizmus, majd időben visszafelé haladva a romantika. Mindkét irányzat elsősorban az egyetemes művészet összefüggésében érdekelt, amihez külön kérdéskörként Manet művészete járult. Igaz, ezt a változást már előkészítette 1983-ban a párizsi Grand Palais-ban Manet retrospektív tárlata, akinek addig eredetiben egyetlen képét láttam: a *Baudelaire kedvesét*. A festmények keltette élményről itt most nem tudok beszámolni, de arról igen: itt történt meg, hogy a festészet történetét a magam számára a modernizmus aspektusából végiggondoltam, átélve és megértve azt a nagy szemléletbeli átalakulást, amely a modern művészetet útjára indította. Manet témaötletét az 1990-es évek elejéig dédelgettem magamban, ebből született meg *Manet „A modern élet heroizmusa”* című könyvem.